

Šaltojo sausio šildymo pamokos

Šių metų sausis „patikrino“ visų mūsų pasirengimą apšildyti būstus beveik (nors būta ir blogesnių) ekstremaliomis sąlygomis. Dabar, mėnesiui pasibaigus, galima įvertinti patirtį ir pailustruoti ją skaičiais. Gerai būtų šio mėnesio pamokas išmokti, nes meteorologai vis rečiau vartoja terminą „klimato atšilimas“, o teigia, kad vyksta „klimato pokyčiai“. Tikėtina, kad panašios ar dar stipresnės šalčio bangos aplankys Lietuvą ir ateityje.

Kaip šaltis paveikė šiluminės energijos suvartojimą pastato šildymui?

Bet kurio šildymo būdo pagrindinė užduotis – palaikyti higienos normomis nustatytą temperatūrą gyvenamosiose patalpose. Lietuvoje ši norma 18-22 °C. Normalios temperatūros palaikymui (šilumos ištekėjimo kompensavimui) būtinas šiluminės energijos kiekis labiausiai priklauso nuo temperatūrų skirtumo tarp pastato vidaus ir išorės. Pavyzdžiui, esant vidutinei temperatūrai būstuose + 20 °C, o išorėje – 2025 metų sausį +2 °C, temperatūros skirtumas buvo 18 °C. Tačiau 2026 m. sausį vidutinė temperatūra nukrito iki –9 °C, o temperatūrų skirtumas išaugo iki 29 °C. Tai reiškia, kad dėl šito faktoriaus vidutinis šilumos suvartojimas šildymui bet kuriame pastate padidėjo maždaug virš 60 proc. ($29/18=1,61$). Žinoma, tai - apytikslis skaičius, nes vidaus patalpose temperatūros skiriasi, įtakos turi vėjas, drėgmė, saulėtumas, pastato lokacija ir daug kitų faktorių. Visais atvejais centralizuotai tiekiamos šilumos sunaudojimą konkrečiame pastate parodo įrengtas šilumos skaitiklis. Ryškiai išaugusį išteklių poreikį pajuto ir šilumos siurblių, dujinio, granulėmis ar malkomis kūrenamo šildymo savininkai.

Šaltis išaugino energijos išteklių poreikį ir kainas

Šiuo metu pagrindiniai šildymui naudojami energijos ištekliai iš esmės palikti rinkos „malonei“. Rinkos reakcija paprasta – gera proga uždirbti pelno. Nors išteklių gamybos sąnaudos drastiškai neišaugo, tačiau visos kainos „šovė“ į viršų. Štai elektros vidutinė didmeninė kaina šių metų sausį pasiekė 152,47 EUR/MWh, nors pernai tuo pačiu metu ji siekė tik 89,38 EUR/MWh.

Valstybės skatinamos medienos granulės Baltpool biržoje pabrango nuo įprastinės kainos 40 EUR/MWh iki 100 EUR/MWh. Malkos ne tik pabrango, bet jų nespėjama ir pasiūlyti. Smulkinta mediena, naudojama centralizuotai tiekiamos šilumos gamybai savaitiniuose pirkimuose nuo rudens pabrango nuo 20 iki 35 EUR/MWh. Gera žinia, kad išlaidos biokurui centralizuotos šilumos kainoje sudaro apie 30-60 proc., todėl nedaro proporcingos įtakos miestų šildymo kainoms. Jeigu vidutinė centralizuotos šilumos kaina Lietuvoje praeitų metų gruodį buvo 7,7 ct/kWh (77 EUR/MWh) be PVM, tai šių metų sausį 7,9 ct/kWh, o vasarį bus 8,4 ct/kWh (94 EUR/MWh) be PVM. Tai yra, nuo gruodžio iki vasario padidėjimas tik apie 9 proc. ir tai lemia daugiausiai pirminių išteklių pabrangimas, nes centrinis šildymas reguliuojamas valstybės ir čia nėra galimybių „uždarbiavimui“. Svarbu įvertinti, kad į centrinio šildymo kainą įskaičiuota visos aprūpinimui šiluma būtinos išlaidos, todėl jo negalima lyginti su „nuoga“ dujų ar elektros kaina. Didmeninė gamtinių dujų kaina per Lietuvos šalčius iš esmės išliko stabili - matyt, ją „išlygina“ dujų pasiūlos ir suvartojimo skirtumai didelėje ir įvairioje Europos rinkoje. Papildomą šildymo sąskaitų augimą lėmė ir valstybės sprendimas nuo šių metų sausio nebetaikyti PVM lengvatos šildymui – vietoj anksčiau taikyto 9 proc. tarifo dabar skaičiuojamas standartinis 21 proc. PVM. Bet tai politinis Lietuvos seimo sprendimas, padarytas 2024 metais.

Technologiniai ir ekonominiai ypatumai

Valstybės stipriai skatinama ir finansuojama šilumos siurblių technologija pateikė daug nemalonių siurprizų jų savininkams. Tai patvirtina gausūs komentarai socialiniuose tinkluose. Dažnas šiluminis siurblys nustojo veikti vos temperatūrai nukritus iki -20 °C. Jeigu jame įrengtas elektrinis kaitintuvas, esant žemai lauko temperatūrai jis pradeda dirbti tiesioginio elektrinio šildymo principu – tokiu atveju šilumos kaina prilygsta elektros kainai buitiniams vartotojams, t. y. apie 20–25 ct/kWh (200–250 EUR/MWh). Išlaidos elektrai kiek mažesnės, jei vartotojas turi ir jam pakanka vasarą pasigamintos saulės elektros. Populiariųjų šilumos siurblių „oras-vanduo“ ypatumas tas, kad žemėjant lauko temperatūrai reikšmingai krenta jų energetinis efektyvumas. Kitaip tariant, artėjama prie paprasčiausio šildymo elektra. Šilumos siurblių savininkų elektros sąskaitos už šį sausį greičiausiai nenužlugins. Šilumos siurblių būtina saugoti nuo apledėjimo ar pažeidimų, o jam sugedus visas remonto ar pakeitimo išlaidas, priešingai nei centralizuoto šildymo atveju, tenka padengti pačiam savininkui. Su panašiais rūpesčiais susiduria ir dujinio šildymo savininkai. Tačiau tai vis tiek patogesnis būdas, negu kasdien krauti malkas ir valyti pelenus malkinio šildymo pastatuose. Malkos tik santykinai „pigus“ šildymo būdas, jeigu neskaičiuoji savo darbo ir laiko. Didelis trūkumas šiuo atveju – kenksmingos ir kancerogeninės medžiagos (smalkės ir suodžiai su policikliniais angliavandeniliais) išmetamos pro kaminus tiesiai į gyvenamąją aplinką.

Šildymo technologijos ir visuomeninė energetinė infrastruktūra

Jeigu šildymo išlaidos yra pastatų savininkų rūpestis, tai visuomeninė energetikos infrastruktūra - valstybės atsakomybė. Nuo jos kokybės ir efektyvaus panaudojimo priklauso visų energijos vartotojų aprūpinimo patikimumas ir išlaidos. Kaip šiuo požiūriu dera šildymo technologijos ir energetinė infrastruktūra? Ne paslaptis, kad Lietuvos elektros tinklai „ne pirmos jaunystės“, kad beveik pusė elektros importuojama iš kitų šalių ir kad elektros persiuntimui trūksta galių (pralaidumo). Augantis nestabilių elektros generatorių – vėjo ir saulės elektrinių – skaičius reikalauja vis daugiau elektros balansavimo ir rezervavimo įrenginių. Nepaisant to, valstybė dosniai finansuoja ir spartina „elektrinių“ šilumos siurblių plėtrą, kurie šalčių metu situaciją tik pablogina. Tuo tarpu centrinio šildymo vamzdynų galimybės miestuose turi didelį pralaidumo rezervą dėl komercinių vartotojų praradimo, dėl pastatų renovacijos ir kitų priežasčių. Nors miesto vamzdynai atnaujinti ir patikimi (šalčiai patikrino), nors visa šiluma gaminama iš vietinių išteklių (pinigai lieka Lietuvos ekonomikoje), tačiau valstybė visiškai neskatina naujų vartotojų prisijungimo prie centrinio šildymo vamzdynų ar jų plėtros. Bent jau paramos sąlygos galėtų būti vienodos.

Klimato kaitos problemų sprendimas – pastatuose.

Šalčių metu įvykę keli šildymo sutrikimai atskiruose pastatuose parodė, kaip neatsakingai prižiūrimi ir eksploatuojami kai kurie Lietuvos daugiabučiai. Šie pastatai palikti dažniausiai neaktyvių ir nekompetentingų butų savininkų nuožiūrai - ne tik nerenovuojami, nors valstybė tam skiria šimtus milijonų paramos, bet ir prastai eksploatuojami. Taip ir atsitinka įvairios avarijos ar šalama tokiuose „kiauruose“ ar hidrauliškai išbalansuoto šildymo daugiabučiuose. Būtent pastatuose slypi didžiausias šildymo sąskaitų mažinimo rezervas. Štai sausio mėnesį prasčiausios kokybės daugiabučiuose už 60 m² ploto butą gali tekti mokėti apie 250 eurų, kai tuo tarpu renovuotų pastatų savininkai tame pačiame mieste mokės tik apie 70 eurų. Žinoma, kas penkto-septinto buto savininkas gaus šildymo kompensaciją, tačiau tai maža paguoda jos negaunantiems. Jeigu centrinio šildymo sistemos Lietuvoje nuolat modernizuojamos ir efektyvios, tai ši nauda prarandama dažname „sovietiniame“ daugiabutyje. Ši situacija tęsiasi metų metus, ir akivaizdu, kad būtina ieškoti veiksmingesnių priemonių pastatams sutvarkyti – tam, kad nebebijotume nei naujų šalčio bangų, nei šildymo sąskaitų.